

PRZEMYSŁAW A. WASYLIK, ADAM KUREK

Blankietowy charakter delegacji ustawowej określającej przedmiot czynu zabronionego posiadania nowych substancji psychoaktywnych w świetle ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii. Niekonstytucyjność normy karnej na tle zasady *nullum crimen sine lege*

**Blanket Nature of the Statutory Delegation Defining the
Subject of the Prohibited Act of Possession of New Psychoactive
Substances in the Light of the Act of 29 July 2005 on
Counteracting Drug Addiction: Unconstitutionality of the Penal
Norm in the Context of the Principle of *Nullum Crimen Sine Lege***

Abstract

The subject of the paper is a logical analysis of the characteristics of the crime of possession of new psychoactive substances in terms of the constitutional standards of criminal law. The paper indicates what new psychoactive substances are, what their potential effect is, and discusses the normative complex devoted to them. Based on semantic, syntactic, legal-criminal and constitutional analysis, the authors critically analyze the current legislation. The constitutional and international standards of criminal law that the regulations in question will not meet, both from a formal-legal perspective and in terms of human rights, were indicated. The paper uses the following methods: formal-dogmatic, comparative and logical analysis.

PRZEMYSŁAW A. WASYLIK – doktor nauk prawnych, Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie, ORCID – 0000-0001-7257-7886,
e-mail: p.wasylik@vizja.pl

ADAM KUREK – magister prawa, magister politologii,
ORCID – 0009-0005-9038-6975, e-mail: adamdrzejkurek@gmail.com

KEYWORDS: new psychoactive substances, chemical compound, blanket provisions, sub-statutory regulations, criminal law, *nullum crimen sine lege*. constitutional law, Act on Counteracting Drug Addiction, logical structure of the provision

SŁOWA KLUCZOWE: nowe substancje psychoaktywne, związek chemiczny, przepisy blankietowe, regulacje podustawowe, prawo karne, *nullum crimen sine lege*. prawo konstytucyjne, ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii, struktura logiczna przepisu

1 | Uwagi wprowadzające – substancje psychoaktywne (charakter, działanie, odbiór społeczny)

Narkotyki projektowane (*designer drugs*) popularnie zwane „dopalaczami” (*legal highs*) to strukturalne lub funkcjonalne analogi^[1] substancji kontrolowanych, które zostały zaprojektowane tak, aby naśladować efekty farmakologiczne oryginalnego narkotyku, jednocześnie unikając klasyfikacji jako nielegalne poprzez m.in. standardowe testy narkotykowe^[2]. Mają one za zadanie silnie aktywować („dopalać”) ośrodkowy układ nerwowy (dalej: o.u.n.)^[3]. Najczęściej są one stosowane w celach rozrywkowych,

¹ W naukach przyrodniczych termin analog, pochodzi od łacińskiego (analogia) i greckiego (ἀναλογία). Od zawsze był on używany do opisu podobieństwa strukturalnego i funkcjonalnego rzeczy, osób, zjawisk czy pojęć. Rozszerzona na leki, definicja ta oznacza, że analog istniejącej cząsteczki leku dzieli podobieństwa strukturalne i farmakologiczne z oryginalnym związkiem. Formalnie, definicja ta pozwala na ustanowienie trzech kategorii analogów leków: analogów posiadających podobieństwa chemiczne i farmakologiczne (analogi bezpośrednie); analogów posiadających jedynie podobieństwa strukturalne (analogi strukturalne); i chemicznie różnych związków wykazujących podobne właściwości farmakologiczne (analogi funkcjonalne)”. Zob. Camile G. Wermuth, „Similarity in drugs: reflections on analogue design” *Drug Discovery Today*, nr 7–8 (2016): 348–354. doi.org/10.1016/j.drudis.2006.02.006.

² Ariane Wohlfarth, Wolfgang Weinmann, „Bioanalysis of New Designer Drugs” *Bioanalysis*, nr 5 (2010): 965–979. doi: 10.4155/bio.10.32; Zob. też: Barbara Ślusarczyk, „Zjawisko narkomanii we współczesnym świecie” *Nowe Prawo*, nr 9 (1987): 73.

³ Ewelina Pieprzyca, Rafał Skowronek, Czesław Chowaniec, „Problemy analityczne i interpretacyjne związane z diagnostyką zatruc «dopalaczami»” *Prokuratura i Prawo*, nr 3 (2018): 116.

a ich popularność wynika z ograniczenia podaży klasycznych narkotyków, mimo niezmiennego popytu. Na polskim rynku są one oferowane jako produkty „kolekcyjerskie”, co jest wyjątkowo nikczemną mistyfikacją^[4].

Traktowanie tego rodzaju substancji, które w istocie są narkotykami, jako odrębny rodzaj używek jest nieadekwatne. Semantyczne ujęcie słowa „dopalacze” sugeruje, że mamy do czynienia z czymś pobudzającym. Tylko niewielka część z tych substancji to środki pobudzające (stymulanty lub psychostymulanty)^[5]. Należy pamiętać, że narkotyki dzielą się, w zależności od sposobu działania na wiele grup, takich jak syntetyczne kannabinoidy, wspomniane stymulanty czy psychodeliki. Są wśród nich także syntetyczne opioidy, których działanie z całą pewnością nie jest pobudzające^[6].

Eksploracja modyfikacji znanych aktywnych związków medycznych – takich jak ich analogi strukturalne, stereoisomery^[7] i pochodne – prowadzi do powstania substancji, które mogą znacząco różnić się pod względem oddziaływania na ludzki organizm od swoich pierwowzorów (np. wykazując zwiększoną moc lub zmniejszone skutki uboczne)^[8]. W niektórych przypadkach narkotyki projektowane mają podobne efekty do innych znanych narkotyków, ale mają zupełnie odmienne struktury chemiczne (np. JWH-018^[9]

⁴ Zob. Raport NIK, Przeciwdziałanie dostępności nowych narkotyków (oznaczenie dokumentu: LWR.430.001.2021 Nr ewid. 24/2021/P/20/087/LWR).

⁵ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 17 sierpnia 2018 r. w sprawie wykazu substancji psychotropowych, środków odurzających oraz nowych substancji psychoaktywnych (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1139).

⁶ Bartosz Michalewski, Krzysztof Grabowski, Grzegorz Wodowski, *Nowe Substancje Psychoaktywne (Zdrowie, Prawo, Zagrożenia)* (Kraków: Stowarzyszenie MONAR, Poradnia Profilaktyki, Leczenia i Terapii Uzależnień w Krakowie, 2015), 2.

⁷ Związki chemiczne, w których atomy połączone są w tych samych sekwencjach, a różnią się jedynie ułożeniem przestrzennym.

⁸ F.Ivy Carroll, Anita H. Lewin, S.Wayne Mascarella, Herbert H. Seltzman, P.Anantha Reddy, „Designer drugs: a medicinal chemistry perspective” *Annals of the New York Academy of Sciences*, nr 1 (2012): 18–38. doi.org/10.1111/nyas.14349; James F. Buchanan, Christopher R. Brown, „Designer drugs. A problem in clinical toxicology” *Medical Toxicology and Adverse Drug Experience*, nr 1 (1988): 1–17. doi.org/10.1007/BF03259928.

⁹ JWH-018 (inaczej: AM-678) to syntetyczny kannabinoid z rodziny naftolindoli, wchodzący w skład m.in. popularnego dopalacza „Spice”. Jako pierwszy zsyntezował go profesor chemii organicznej John W. Huffman. Wskazuje się, że posiada on także medyczny potencjał, gdyż za jego pomocą można leczyć bóle nowotworowe oraz zapalenia stawów, wciąż jednak jest mało danych na ten temat. Związek ten zaliczany jest do kannabinoidów diaryloketonowych, gdyż między jego dwoma cyklicznymi strukturami znajduje się potocznie nazywany „mostek meta-nowy”. Do budowy struktury substancji przyłączony jest również łańcuch alkilowy. Ze względu na zmiany prawne dotyczące legalności tego środka jego struktura

vs THC)^[10]. Pomimo tego, że jest to bardzo szerokie pojęcie, odnoszące się do niemal każdego syntetycznego narkotyku, często jest używane do określania syntetycznych narkotyków rekreacyjnych, czasami nawet tych, które w ogóle nie zostały zaprojektowane (np. LSD^[11], którego psychodeliczne skutki uboczne zostały odkryte nieumyślnie)^[12].

Współczesne, autorytatywne źródła leksykalne nie pozostawiają żadnej wątpliwości co do potocznego znaczenia słowa „dopalacz”. Przeszło ćwierć wieku temu odnotowywano, że dopalacz to narkotyk^[13]. Podobnie najnowsze przeglądy systematyczne^[14] i opracowania słownikowe nie pozostawiają żadnych wątpliwości co do tego, że dopalacz to „substancja naturalna lub syntetyczna (albo mieszanka innych substancji), o działaniu odurzającym lub pobudzającym, zbliżona do działania narkotyku”^[15].

Precyzując metodologiczne rozważania w niniejszym opracowaniu autorzy celowo zrezygnowali z używania terminu „dopalacze” na rzecz substancji psychoaktywnych, uznając go za niewłaściwy i rozmydlający poruszane zagadnienie.

chemiczna była niejednokrotnie skracana lub dodawano do niej kolejny węgiel, tworząc odmienną substancję nie objętą zakazem. W Polsce substancja ta, znajduje się na wykazie środków odurzających grupy I-N. Zob. Torbjörn UC Järbe, Hongfeng Deng, Subramanian K. Vadivel, Alexandros Makriyannis, „Cannabinergic aminoalkylindoles, including AM678=JWH018 found in ‘Spice’, examined using drug ($\Delta(9)$ -tetrahydrocannabinol) discrimination for rats” *Behavioural Pharmacology*, nr 5–6 (2011): 498–507. doi.org/10.1097/fbp.obo13e328349fbd5.

¹⁰ Olga Malyshevskaya, Kosuke Aritake, Mhesh K. Kaushik, Nahoko Uchiyama, Yoan Cherasse, Ruri Kikura-Hanajiri, Yoshihiro Urade, „Natural ($\Delta 9$ -THC) and synthetic (JWH-018) cannabinoids induce seizures by acting through the cannabinoid CB1 receptor” *Science Repourt*, nr 1 (2017): 10516. doi.org/10.1038/s41598-017-10447-2.

¹¹ Dietyloamid kwasu D-lizergowego (LSD, lysergic acid diethylamide) jest to organiczny związek chemiczny, pochodna ergoliny.

¹² Zob. Wojciech Białogłowski, Przemysław Wasylik, *O konieczności dekryminalizacji wybranych substancji psychoaktywnych (analiza prawnoporównawcza w ujęciu kontynentalnym i anglosaskim)* (Warszawa: Opinie i Analizy Instytutu De Republika, Seria Prawo, 2022).

¹³ Gary L. Henderson, „Designer drugs: past history and future prospects” *Journal of Forensic Science*, nr 2 (1988): 569–75. doi.org/10.1520/JFS11976J.

¹⁴ Kenneth N. Vogtsberger, „Designer drugs” *Texas Medicine*, nr 7 (1989): 30–32; PMID: 2667185

¹⁵ *Wielki słownik języka polskiego*, t. I, A–G, red. Stanisław Dubisz (Warszawa: PWN, 2018), 691; Maciej Czeszewski, *Słownik polszczyzny potocznej* (Warszawa: PWN, 2008), 75.

2 | Antynarkotykowe mechanizmy normatywne

2.1. Struktura semantyczna

Wyrażenie substancje psychoaktywne koresponduje ze wszystkimi rodzajami substancji, których używanie może prowadzić do narkomanii, o których mowa w treści dyspozycji przepisu art. 59 ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (dalej: u.o.p.n.)^[16], tj. środkiem odurzającym, substancją psychotropową lub nową substancją psychoaktywną^[17].

Definiując siatkę pojęciową w odniesieniu do nowych substancji, które nie zostały objęte kontrolą (czyli nie zostały prawnie zakwalifikowane jako narkotyki), w art. 4 pkt 27 u.o.p.n. posłużono się legalnym terminem – środkiem zastępczym – rozumiejąc przez to

[...] produkt zawierający co najmniej jedną nową substancję psychoaktywną lub inną substancję o podobnym działaniu na ośrodkowy układ nerwowy, który może być użyty zamiast środka odurzającego lub substancji psychotropowej [...] których wytwarzanie i wprowadzanie do obrotu nie jest regulowane na podstawie przepisów odrębnych.

A zatem są to substancje legalne, których mechanizm działania jest podobny do nielegalnych narkotyków. Odmienną definicją określano środek zastępczy przed zmianą u.o.p.n. Przepisem art. 1 pkt 3 lit. f ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej^[18] wprowadzono pojęcie środków zastępczych dla wszystkich substancji lub produktów, które mogą być używane jako środki odurzające lub substancje psychotropowe. Środek zastępczy jest więc pojęciem szerszym od pojęcia „nowej substancji psychoaktywnej”^[19].

Sama konstrukcja definicji ustawowej pojęcia środka zastępczego jako środka używanego zamiast lub w takich samych celach, jak środki odurzające i substancje psychotropowe, wskazuje na to, że nie wymaga się

¹⁶ Dz. U. z 2023 r. poz. 1939 z późn. zm.

¹⁷ Zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 14 kwietnia 2022 r., sygn. akt IV KK 511/21, OSNK 2023, nr 8, poz. 40.

¹⁸ Dz. U. poz. 1490.

¹⁹ Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 12 kwietnia 2019 r., sygn. akt III SA/Kr 1161/18, LEX nr 2657378.

każdorazowego badania jak dany środek jest faktycznie wykorzystywany przez konsumenta, lecz ustalenia z jakim przeznaczeniem został wyprodukowany lub wprowadzony do obrotu. Z definicji tej wynika, że dla określenia czy dany produkt ma charakter środka zastępczego, konieczne jest posiadanie przez niego działania psychoaktywnego analogicznego, jak działanie narkotyków (środków odurzających i substancji psychotropowych), będącego warunkiem *sine qua non* używania zamiast środka odurzającego lub substancji psychotropowej lub w takich samych celach jak środek odurzający lub substancja psychotropowa^[20].

Oceny co do posiadania przymiotu środka zastępczego nie zmienia fakt, że na opakowaniu znajdują się takie napisy jak: „nie do spożycia”, „chronić przed dziećmi” czy „produkt do użytku zewnętrznego”. Zauważyć należy, że u.o.p.n. w art. 4 pkt 27 posługuje się sformułowaniem, że są one „[...] używane [...]”. Przy czym nie należy stawiać znaku równości pomiędzy „spożyciem” i „użyciem”, gdyż nie są one tożsame w swoim znaczeniu. Zakaz odnoszący się do niespożywania, nie oznacza, że nie powinny być używane w inny sposób, stwarzający zagrożenie życia lub zdrowia. Niczym odkrywczym nie będzie stwierdzenie, że używanie środków odurzających lub substancji psychotropowych czy środków zastępczych może odbywać się także poprzez drogi oddechowe^[21]. Bez znaczenia pozostaje też fakt, jaka zawarta w nim ilość substancji wywołuje reakcje odurzenia lub ma działanie psychoaktywne^[22].

2.2. Struktura syntaktyczno-logiczna

Punktem wyjścia dla podjętych przez autorów rozważań jest art. 4 pkt 11a u.o.p.n., który wprowadza nowe substancje psychoaktywne (*new psychoactive substances*, dalej: n.s.p.)^[23]. Ustawa rozumie przez to pojęcie

²⁰ Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z 6 kwietnia 2017 r., sygn. akt IV SA/Wr 526/16, LEX nr 2275904.

²¹ Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Olsztynie z 6 lutego 2014 r., sygn. akt II SA/OI 1232/13, LEX nr 143813.

²² Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Kielcach z 15 stycznia 2014 r., sygn. akt II SA/Ke 946/13, LEX nr 1426860.

²³ Anna Piaczyńska, „Odpowiedzialność karna za posiadanie nowych substancji psychoaktywnych” *Prokuratura i Prawo*, nr 1 (2019): 103.

[...] – każdą substancję lub grupy substancji pochodzenia naturalnego lub syntetycznego w formie czystej lub w formie preparatu działającą na ośrodkowy układ nerwowy, inną niż substancja psychotropowa i środek odurzający, stwarzającą zgodnie z rekomendacją Zespołu do spraw oceny ryzyka zagrożeń dla zdrowia lub życia ludzi związanych z używaniem nowych substancji psychoaktywnych, o której mowa w art. 18b ust. 1 pkt 3, zagrożenia dla zdrowia lub zagrożenia społeczne porównywalne do zagrożeń stwarzanych przez substancję psychotropową lub środek odurzający, lub które naśladują działanie tych substancji, określoną w przepisach wydanych na podstawie art. 44f pkt 3.

Przepis ten jest definicją legalną, której *definiendum* to n.s.p., a *definiens* jest pozostała treść będąca po myślniku. Pozornie struktura logiczna definicji obejmuje zbiór dwuelementowy. Powyższe elementy są również zbiorami (każdy element zawiera swój podzbiór), którego elementami są określone związki chemiczne.

Wyjaśnienie zmiennych nazwowych:

- I – struktura definicyjna zbiorów;
- N_{sp} – n.s.p.
- x – związek chemiczny
- S_n – zbiór substancji pochodzenia naturalnego w formie czystej lub w formie preparatu działającą na ośrodkowy układ nerwowy, inną niż substancja psychotropowa i środek odurzający, stwarzającą zagrożenia dla zdrowia lub zagrożenia społeczne porównywalne do zagrożeń stwarzanych przez substancję psychotropową lub środek odurzający, lub które naśladują działanie tych substancji, określoną w przepisach wydanych na podstawie art. 44f pkt 3,
- S_s – zbiór substancji pochodzenia syntetycznego w formie czystej lub w formie preparatu działającą na ośrodkowy układ nerwowy, inną niż substancja psychotropowa i środek odurzający, stwarzającą zagrożenia dla zdrowia lub zagrożenia społeczne porównywalne do zagrożeń stwarzanych przez substancję psychotropową lub środek odurzający, lub które naśladują działanie tych substancji, określoną w przepisach wydanych na podstawie art. 44f pkt 3,

$$[(S_n \subseteq N_{sp}) \wedge (S_s \subseteq N_{sp})] \equiv^{df} \forall x: [(x \in S_n) \vee (x \in S_s)] \rightarrow (\Box x \rightarrow N_{sp})$$

Zbiór S_n i zbiór S_s zawierają się w zbiorze N_{sp} definiowane jest przez to, że każdy związek chemiczny, który zawiera się w zbiorze S_n lub zawiera się w zbiorze S_s , to koniecznie zawiera się w zbiorze N_{sp} .

Poprzez ten zabieg można zauważyć logiczny błąd ustawodawcy polegający na zastosowaniu spójnika „lub” (alternatywa nierozłączna). Wskazuje on bowiem, że możliwe jest, iż dany związek chemiczny może być jednocześnie pochodzenia naturalnego i syntetycznego.

$$\exists x: \{[(x \in S_n) \rightarrow (\diamond x \in S_s)] \wedge [(x \in S_s) \rightarrow (\diamond x \in S_n)]\} \wedge \{\square[(x \in S_n) \wedge (x \in S_s)]\}$$

Jeżeli jakiś związek chemiczny należy do zbioru substancji pochodzenia naturalnego, to może ten związek chemiczny należeć do zbioru substancji pochodzenia syntetycznego i jeżeli jakiś związek chemiczny należy do zbioru substancji pochodzenia syntetycznego, to może należeć do zbioru substancji pochodzenia naturalnego i nie jest konieczne, że związek chemiczny należy do zbioru substancji pochodzenia naturalnego i [entymemat: jednocześnie] należy do zbioru substancji pochodzenia syntetycznego.

Zgodnie z regułami logiki właściwe byłoby użycie spójnika alternatywy rozłącznej „albo” („ \perp ”), który wskazuje, że jakaś substancja nie może być jednocześnie pochodzenia syntetycznego i naturalnego. Przechodząc do struktury cech konstytutywnych, to przesłanki uznania związku chemicznego za n.s.p. kształtują się następująco: N – jest n.s.p., O – działa na ośrodkowy układ nerwowy, I – jest inna niż substancja psychotropowa i środek odurzający, Z – stwarza zagrożenie dla zdrowia, S – stwarza zagrożenie społeczne, P – naśladuje substancję psychotropową, Ś – naśladuje środek odurzający, x – substancja lub grupy substancji pochodzenia naturalnego lub syntetycznego w formie czystej lub w formie preparatu:

$$\forall x: \{O(x) \wedge I(x) \wedge [Z(x) \vee S(x) \vee P(x) \vee Ś(x)]\} \rightarrow N(x)$$

Dla każdej substancji lub grupy substancji pochodzenia naturalnego lub syntetycznego w formie czystej lub w formie preparatu, jeżeli działa na ośrodkowy układ nerwowy i jest inna niż substancja psychotropowa i środek odurzający i stwarza zagrożenie dla zdrowia lub stwarza zagrożenie społeczne lub naśladuje substancję psychotropową lub naśladuje środek odurzający, to substancja lub grupy substancji pochodzenia naturalnego lub syntetycznego w formie czystej lub w formie preparatu jest nową substancją psychoaktywną.

W tym wypadku, aby substancja została uznana za n.s.p., musi spełniać przynajmniej trzy przesłanki, które określa koniunkcja (iloczyn logiczny), tj. 1) musi działać na ośrodkowy układ nerwowy, 2) nie być tożsąca z substancją psychotropową lub środkiem odurzającym, 3) powodować wystąpienie co najmniej jednej z czterech kategorii: (i) stwarza zagrożenie dla zdrowia, (ii) stwarza zagrożenie społeczne, (iii) naśladuje substancję psychotropową, (iv) naśladuje środek odurzający.

Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (EMCDDA) posługuje się definicją^[24] mówiącą, że n.s.p. są to substancje, które nie zostały wymienione w konwencjach ONZ o środkach odurzających i psychotropowych z 1961 r.^[25] i 1971 r.^[26], a mogące stanowić porównywalne (z wymienionymi tam narkotykami) zagrożenie dla zdrowia publicznego^[27]. Obejmują one zatem nie tylko substancje psychoaktywne, które zostały określone przez Unię Europejską, Australię^[28] i Nową

²⁴ Wyjaśnienie symboli:

\exists - kwantyfikator szczegółowy;

\forall - kwantyfikator ogólny;

\in - przynależność do zbioru;

\diamond - funktor możliwości;

- funktor konieczności;

- funktor negacji;

\rightarrow - funktor implikacji;

\wedge - iloczyn logiczny (koniunkcja);

\vee - alternatywa łączna;

\perp - alternatywa rozłączna;

\subseteq - inkluzja (zawieranie się zbiorów);

\equiv^{df} - definicja/równoważność/zmienność.

²⁵ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and Europol, EU Drug Market: New psychoactive substances - In-depth analysis, European Union Drugs Agency/Europol, 27 June 2024.

²⁶ Jednolita Konwencja o środkach odurzających z 1961 r., sporządzona w Nowym Jorku dnia 30 marca 1961 r. (Dz. U. z 1966 r., Nr 45, poz. 277 z późn. zm.).

²⁷ Konwencja o substancjach psychotropowych, sporządzona w Wiedniu dnia 21 lutego 1971 r. (Dz. U. z 1976 r., Nr 31, poz. 180).

²⁸ Decyzja Rady 2005/387/WSiSW z dnia 10 maja 2005 r. w sprawie wymiany informacji, oceny ryzyka i kontroli nowych substancji psychoaktywnych (Dz. Urz. UE. L 2005 Nr 127, str. 32).

Zelandię^[29] jako n.s.p., ale także analogi leków poprawiających wydajność, takie jak sterydy projektowe^[30].

Inaczej mówiąc n.s.p. są to substancje psychoaktywne, zmieniające świadomość, których istnienia twórcy Konwencji nie przewidzieli. Na gruncie polskiego ustawodawstwa ich definicja obejmuje strukturę chemiczną substancji oraz każdorazowe rekomendacje w formie uchwał Zespołu do spraw oceny ryzyka zagrożeń dla zdrowia lub życia ludzi związanych z używaniem n.s.p.^[31]

W polskim orzecznictwie zwraca się uwagę, że definicja n.s.p. zaproponowana przez jej twórców, nie odbiega jakoś szczególnie mocno od innych definicji zawartych w art. 4 u.o.p.n.^[32]. Nie jest to jednak trafne stanowisko.

²⁹ W Australii posiadanie oraz import n.s.p. tj. syntetycznych kannabino-idów (np. AM-694; JWH-122; JWH-018; JWH-073; JWH-200; JWH-250), syntetycznych katynonów (np. mefedron), piperazyny (np. mCPP, pMPP), fenetyloaminy (np. 2C-T-2; 2C-I; 2C-T-7; 25 NBOMe) na mocy ustawy Crimes Legislation Amendment (Psychoactive Substances and Other Measures) Act 2015, No. 12, 2015, która zmieniła ustawę Criminal Code Act z 1995 r. i ustawę Customs Act z 1901 r. w odniesieniu do substancji psychoaktywnych jest zakazane. W ustawie Customs Act wprowadzono definicję n.s.p.

³⁰ W Nowej Zelandii obowiązuje ustawa Psychoactive Substances Act 2013, która została wprowadzona jako reakcja na powszechne obawy dotyczące deregulacji lub dekryminalizacji sprzedaży substancji psychoaktywnych. Wprowadzono sekcję 62 do Ustawy o zmianie ustawy o nadużywaniu narkotyków z 2005 r. oraz Rozporządzenia w sprawie nadużywania narkotyków (substancje objęte ograniczeniami) z 2008 r. Na mocy tych przepisów n.s.p., stały się dostępne. Zgodnie z ustawą produkty mogą zostać zatwierdzone do importu, produkcji, sprzedaży i dostawy, jeśli gremium ekspertów zasiadających w Psychoactive Substances Regulatory Authority uzna, że mają „niskie ryzyko szkodliwości”. Co istotne, ciężar udowodnienia niskiego potencjału szkodliwości spoczywa na producentach n.s.p., jednak wiąże się to z wysokimi kosztami finansowymi i długim okresem wymaganym do przeprowadzenia badań klinicznych. Zob. Rozporządzenie Misuse of Drugs (Restricted Substances) Regulations 2008: zmienione 18 lipca 2013, przez sekcję 110(2) Psychoactive Substances Act 2013. Źródło: www.legislation.govt.nz [dostęp: 28.08.2024]. Szerzej na ten temat: C.S. Johnson, Zahra S. Shadfar, Jane R. Allison, KAJ Walsh, H.K. Partington, „Controlling new psychoactive substances in New Zealand” *Australian Journal of Forensic Sciences*, nr 5 (2022): 670-688. doi:10.1080/0450618.2022.2067230.

³¹ Peter W. Teale, John P. Scarth, Stephen A. Hudson, „Impact of the emergence of designer drugs upon sports doping testing” *Bioanalysis*, nr 1 (2012): 71-88. doi:10.4155/bio.11.291.

³² Zespół ds. oceny ryzyka zagrożeń dla zdrowia lub życia ludzi związanych z używaniem nowych substancji psychoaktywnych działa od 14 lipca 2015 r. na podstawie art. 18a ust. 1 u.o.p.n. Prowadzi on na bieżąco prace, odnośnie używania substancji, co do których istnieje podejrzenie, że działają na o.u.n. Zespół

Wynika to z faktu, że wszystkie inne definicje zawarte w art. 4 u.o.p.n. są bardziej precyzyjne (np. w pkt 5 wskazanego artykułu podano oznaczenie chemiczne zakazanej substancji).

Najistotniejszym elementem badanej konstrukcji jest art. 44f u.o.p.n., który przewiduje, że zakazane substancje psychoaktywne są określone w Załączniku nr 3 do rozporządzenia Ministra Zdrowia z 2018 r.^[33] W wypadku n.s.p. z art. 4 pkt 11a u.o.p.n. czynnikiem decydującym jest wspomniana rekomendacja Zespołu.

Kolejnym przepisem jest art. 62b u.o.p.n., który jest typową normą prawa karnego^[34]. Przepis penalizuje posiadanie nowych substancji psychoaktywnych^[35]. „Kto, wbrew przepisom ustawy, posiada nowe substancje psychoaktywne, podlega grzywnie”. Przy czym przewiduje niższą karę niż za posiadanie narkotyków w klasycznym rozumieniu tego pojęcia^[36]. Struktura logiczna tego przepisu kształtuje się następująco:

P – posiadanie, K – podleganie karze, R – ujęcie w rozporządzeniu, x – podmiot zdolny do odpowiedzialności karnej, s – substancja

$$\forall x \exists s: [P(x, s) \wedge R(s)] \rightarrow K(x)$$

rekomenduje także Ministrowi Zdrowia umieszczanie niebezpiecznych substancji w rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 17 sierpnia 2018 r. w sprawie wykazu substancji psychotropowych, środków odurzających oraz nowych substancji psychoaktywnych (Dz.U.2022.1665 ze zm.; dalej: rozporządzenie z 2018 r.) lub załącznikach do u.o.p.n. Zob. też: Justyna Król-Całkowska, Małgorzata Sieradzka, „Regulacje prawne jako czynnik minimalizujący ryzyko powrotu do używania nowych substancji psychoaktywnych” *Ius Novum*, nr 4 (2022): 119.

³³ Zob. wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego z 28 października 2021 r., sygn. akt II GSK 1547/21, LEX nr 3274394; II GSK 1544/21, LEX nr 3274256.

³⁴ Wojciech Kotowski, „Komentarz do art. 44f”, [w:] *Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii. Komentarz*, red. Andrzej Ważny i Bolesław Kurzępa (Warszawa: LEX/el., 2022).

³⁵ Witold Zontek, „Komentarz do art. 62b”, [w:] *Przestępstwa narkotykowe i dopalacze. Komentarz*, red. Wojciech Górowski, Dominik Zajac, (Kraków: Krakowski Instytut Prawa Karnego, 2019).

³⁶ Zob. np. wyroki: Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim z 9 listopada 2021 r., sygn. akt III K 78/21, LEX nr 3261005; Sądu Rejonowego w Rybniku z 20 grudnia 2022 r., sygn. akt III K 640/22, LEX nr 3626175; Warszawie z 8 listopada 2022 r., sygn. akt IV K 447/21, LEX nr 3598646; Łukowie z 9 czerwca 2022 r., sygn. akt II K 213/21, LEX nr 3369997; Piotrkowie Trybunalskim z 14 grudnia 2021 r., sygn. akt VII K 810/20, LEX nr 3340771; Giżycku z 18 czerwca 2021 r., sygn. akt II K 36/21, LEX nr 3213830; Bełchatowie z 25 marca 2021 r., sygn. akt II K 747/20, LEX nr 3160143; Kaliszu z 4 grudnia 2020 r., sygn. akt II K 1099/20, LEX nr 3247648.

Jeżeli podmiot zdolny do odpowiedzialności karnej posiada substancję i substancja jest ujęta w rozporządzeniu, to podmiot zdolny do odpowiedzialności karnej podlega karze.

W takim ujęciu widać, że czynnikiem determinującym podleganie karze jest spełnienie dwóch zasadniczych przesłanek – posiadania substancji oraz faktu, że substancja jest ujęta w rozporządzeniu. A zatem to normy rozporządzenia determinują podleganie karze, ponieważ określają przedmiot czynu zabronionego.

Art. 62b ust. 1 u.o.p.n. przewiduje grzywnę, od której w niektórych wypadkach można odstąpić^[37]. W przypadku posiadania znacznych ilości n.s.p. zagrożenie jest alternatywne – grzywna, ograniczenie albo pozbawienie wolności do 3 lat (art. 62b ust. 2 u.o.p.n.). Z kolei ust. 3 cyt. przepisu zezwala na umorzenie postępowania w przypadku posiadania ilości nieznaczonej n.s.p., jeżeli okoliczności wskazują, że jej przeznaczeniem był własny użytek sprawcy. Zastosowanie instytucji umorzenia postępowania w tym przypadku ma charakter arbitralny i należy do organów postępowania przygotowawczego, ale już nie mieści się w gestii sądu (analogicznie do uregulowania art 62a u.o.p.n.). Należy przy tym podkreślić, że ilość nieznaczonej to taka, która jest w stanie skutecznie oddziaływać na organizm początkującego/nieuzależnionego biorcy^[38].

Zasadniczym celem projektu nowelizacji – jak wynika z uzasadnienia – było objęcie przepisami karnymi czynów związanych z dystrybucją n.s.p. i stworzenie instrumentów prawnych umożliwiających odpowiedzialność osób z nią związanych^[39].

Judykatura wprost wskazuje, że w wypadku narkotyków

[d]la zrealizowania przedmiotowych znamion niezbędne jest, aby substancja posiadana przez sprawcę znajdowała się w wykazie środków odurzających stanowiących załącznik do Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 17 sierpnia 2018 r. stanowiącego wyraz spełnienia delegacji ustawowej określonej w art. 44f ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii^[40].

³⁷ Tomasz Srogosz, „Kilka uwag na temat polskiej «wojny z narkotykami»” *Przegląd Prawa Publicznego*, nr 12 (2018): 52, 55.

³⁸ Zob. wyrok SN z 20 kwietnia 2011 r., sygn. IV KK 26/11, *Legalis* nr 433513.

³⁹ Piotr Gensikowski, „Nawiązka jako środek reakcji na przestępstwa przewidziane w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii” *Prokuratura i Prawo*, nr 5 (2019): 55.

⁴⁰ Zob. uzasadnienie Druku Sejmowego Nr 2746, Sejm RP VIII kadencji, s. 16.

Art. 44f. Minister właściwy do spraw zdrowia określi, w drodze rozporządzenia: [...] 3) wykaz nowych substancji psychoaktywnych (...).

Struktura logiczna tego artykułu przedstawia się następująco: O – wydanie rozporządzenia, R – zawieranie się w rozporządzeniu, N – jest nową substancją psychoaktywną w rozumieniu ustawy, m – minister właściwy do spraw zdrowia, s – substancja psychoaktywna;

$$\exists m \exists s: [O(m) \wedge R(s)] \rightarrow \square N(s)$$

Jeżeli minister właściwy do spraw zdrowia koniecznie wydaje rozporządzenie i substancja psychoaktywna zawiera się w rozporządzeniu, to koniecznej jest, że substancja psychoaktywna jest nową substancją psychoaktywną w rozumieniu ustawy. Zastosowanie symbolu „ \square ” („konieczne jest, że”) wynika z faktu, że ustawa nakłada obowiązek uznawania za nową substancję psychoaktywną każdej substancji wskazanej w rozporządzeniu. Z powyższego wynika, że:

$$\forall s: R(s) \rightarrow \diamond N(s)$$

Dla każdej substancji, jeżeli substancja nie jest wskazana w rozporządzeniu, to nie jest możliwe, aby substancja była n.s.p. w rozumieniu ustawy. Tym samym obecna konstrukcja normatywna prowadzi do przekonania, że o tym czy substancja jest n.s.p. nie decyduje jej właściwość chemiczna (wpływ na organizm), a wpisanie do rozporządzenia.

Identyczna sytuacja ma miejsce w wypadku art. 62b u.o.p.n. Wówczas skazanie następuje w wypadku posiadania n.s.p. z art. 4 pkt 11a u.o.p.n., której strukturę materialną określają przepisy podustawowe wydawane na podstawie art. 44f u.o.p.n.^[41] Przy czym występuje tutaj znaczna różnica. O ile w wypadku „klasycznych” narkotyków ustawa przewiduje jakiegokolwiek definicje ustawowe, o tyle w wypadku n.s.p. wszystko jest zależne od rekomendacji i rozporządzenia.

W rzeczywistości zatem, to co jest n.s.p., określane bywa przez akt wykonawczy do u.o.p.n., a nie przez samą ustawę. Słusznie podnosi się

⁴¹ Zob. wyrok Sądu Rejonowego w Nowym Sączu z 18 marca 2022 r., sygn. akt II K 82/22, LEX nr 3421065.

w piśmiennictwie, że takie ujęcie jest niezgodne z Konstytucją^[42]. Faktycznie bowiem ma miejsce doprowadzenie rozporządzeniem do możliwości stwierdzenia przestępstwa^[43]. Tym samym skutki rozporządzenia są takie same, jak ustawy karnej.

3 | Dopuszczalne ograniczenia praw i wolności konstytucyjnych

Reductio ad absurdum można by uznać, że w k.k.^[44] mogłyby być dwa merytoryczne przepisy. Pierwszy określający karę za dane czyny, a drugi odsyłający do rozporządzenia właściwego ministra, który określiłby w załącznikach do aktu wykonawczego, co jest zabronione (znamiona przedmiotowe przestępstwa). Wówczas doszłoby do destrukcji art. 10 ust. 2 Konstytucji, który wskazuje właściwość danej władzy^[45]. Takie zjawisko ma miejsce w badanym kompleksie normatywnym.

⁴² Por. np.: „Przestępstwa z art. 62b ust. 1 [...] [u.o.p.n. – autorzy] dopuszcza się ten, kto wbrew przepisom ustawy, posiada nowe substancje psychoaktywne. W rozumieniu art. [4 – autorzy] pkt 11a przedmiotowej ustawy nową substancją psychoaktywną jest każda substancja lub grupy substancji pochodzenia naturalnego lub syntetycznego w formie czystej lub w formie preparatu działająca na ośrodkowy układ nerwowy, inną niż substancja psychotropowa i środek odurzający, stwarzająca zgodnie z rekomendacją zespołu ds. oceny ryzyka zagrożeń dla zdrowia lub życia ludzi związanych z używaniem nowych substancji psychoaktywnych, o której mowa w art. 18b ust. 1 pkt 3, zagrożenia dla zdrowia lub zagrożenia społeczne porównywalne do zagrożeń stwarzanych przez substancję psychotropową lub środek odurzający, lub które naśladują działanie tych substancji, określoną w przepisach wydanych na podstawie art. 44f pkt 3 ustawy [pogrubienie – autorzy]”. – zob. wyrok SO we Wrocławiu z 17.12.2021 r., III K 38/21, LEX nr 3308991.

⁴³ Katarzyna Tkaczyk-Rymanowska, „Refleksje na temat art. 62 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii na tle karnoprawnym i konstytucyjnym” *Ius Novum*, nr 1 (2021): 60-61. <https://doi.org/10.26399/iusnovum.v15.1.2021.03/k.tkaczyk-rymanowska>.

⁴⁴ Lech Żukowski, *Ochrona zdrowia psychicznego w prawie administracyjnym* [§ 6, podrozdział IV] (Warszawa: C.H. Beck, 2021).

⁴⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 17 z późn. zm.; dalej: k.k.).

Dlatego nie może się ostać stanowisko, wedle którego „[d]oprecyzowanie zakresu kryminalizacji drogą rozporządzenia nie narusza zasady ustawowej określoności czynu zabronionego”, a każdorazowa nowelizacja nie „sprosta” problemowi nowych substancji psychoaktywnych^[46]. Perspektywa ta zakłada, że można odstąpić od rygorystycznych metodologii związanych z określaniem przestępstw na rzecz „praktyki”. Ma to wynikać z faktu, że proces legislacyjny jest długi. Wszak pewne grupy społeczne są uznawane za „bardziej niepożądane” niż inne.

O ile można zgodzić się z tym, że takie rozwiązanie prawne jest skuteczne i praktycznie pożądane z punktu widzenia prawa karnego, to niekoniecznie z tym, że jest to zgodne z Konstytucją, która wyznacza podstawowe reguły prawa karnego^[47].

W niniejszym wypadku występuje również faktyczne różnicowanie, czego zwolennicy tej koncepcji zdają się nie dostrzegać. Wystarczy wskazać, że wszystkie inne przestępstwa są określone ustawowo poza tymi, które dotyczą n.s.p. Należy wyraźnie podkreślić, że ograniczanie konstytucyjnych wolności i praw nie może być uzasadnione praktyką ustawodawczą, ponieważ faktyczną odpowiedzialność za nieudolność organów władzy ustawodawczej ponosi jednostka na podstawie aktu podustawowego. Dlatego śmiało można zaryzykować tezę, że jeśli analizowaną u.o.p.n. (przewidując tak surowe sankcje) dookreśla w tak istotnej mierze rozporządzenie, to ustawa ta traci przymiot „pewności”.

Powyższe rozwiązania budzą wątpliwości, zarówno z perspektywy filozoficznej, jak i konstytucyjnej.

Przykładowo według Johna Rawlsa prawo wyznacza „reguły uczciwej gry”^[48]. Bezsprzecznie takimi regułami są zasady, jak niekaranie na podstawie aktów podstawowych. Celem wyznaczenia reguł uczciwej gry jest demokratyczne i prawne niwelowanie problemów społecznych w sposób zracjonalizowany^[49]. Richard Brandt idzie dalej. Zwraca uwagę,

⁴⁶ Piotr Chrobak, Adam Kurek, „Struktura syntaktyczno-chronologiczna artykułu 10 ustęp 2 Konstytucji a legitymizacja wyborcza władzy Prezydenta Rzeczypospolitej” *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, nr 5 (2023): 231-232. <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.05.16>.

⁴⁷ Ewa Plebanek, „Odpowiedzialność karna w prawie medycznym”, [w:] *System Prawa Medycznego*, t. VI, *Odpowiedzialność publicznoprawna*, red. Agnieszka Barczak-Oplustil, Tomasz Sroka (Warszawa: C.H. Beck, 2023), 619-620.

⁴⁸ Bogna Przybyszewska-Szter, „Wolności i prawa osobiste”, [w:] *Konstytucyjne wolności i prawa w Polsce*, red. Marek Chmaj (Warszawa: Wolters Kluwer, 2023), 160.

⁴⁹ John Rawls, *Liberalizm polityczny*, tłum. Adam Romaniuk (Warszawa: PWN, 1998), 226.

że przejrzystość i uczciwość karania w państwie demokratycznym ma również charakter etyczny^[50].

Zawieszenie praw konstytucyjnych ma miejsce wówczas, gdy pojawia się „stan wyjątkowy”, tj. sytuację, kiedy trzeba chronić egzystencję oraz bezpieczeństwo państwa^[51]. Wynika to z faktu, że aby państwo mogło przestrzegać praw, to musi istnieć i w tym ujęciu niepodległość jest najważniejsza i dopuszcza ograniczenia konstytucyjnych wolności i praw^[52]. W wypadku przedmiotowego rozwiązania dotyczącego n.s.p. tak rażące odejście od konstytucyjnych reguł prawa karnego nie znajduje uzasadnienia.

4 | Filozoficzne ujęcie demokratycznego państwa prawnego i polska praktyka ustrojowa

Co do zasady wskazuje się – za Ronaldem Dworkinem – istnienie reguł i zasad. Zasady to cele i wartości prawa, a reguły to mechanizmy normatywne oparte o rozwiązania aplikacyjne danej normy do danego wypadku^[53]. Regulacje konstytucyjne nawiązujące do godności, wolności i równości są zasadami prawa i przez ich pryzmat należy interpretować prawo^[54]. Celem szczegółowych reguł jest więc urzeczywistnianie ogólnych zasad i taki model jest również przyjęty w Konstytucji. Katalog z art. 87 ust. 1 Konstytucji urzeczywistniać ma jako reguła zasadę państwa prawa z art. 2 ustawy zasadniczej. Podobnie inne akty, które są hierarchicznie ułożone, tak aby uporządkować regułami zasadę państwa prawnego w ramach

⁵⁰ Idem, *Teoria sprawiedliwości*, tłum. Maciej Panufnik, Jarosław Pasek, Adam Romaniuk (Warszawa: PWN, 2013): 344-346.

⁵¹ Richard Brandt, *Zagadnienie etyki normatywnej i metaetyki*, tłum. Barbara Stanosz (Warszawa: PWN, 1996), 82o.

⁵² Carl Schmitt, *Dyktatura*, tłum. Kinga Wudarska (Warszawa: Fundacja Hrabiego Augusta Cieszkowskiego, 2016), 22.

⁵³ Andrzej Stelmach, Piotr Chrobak, Adam Kurek, „Struktura syntaktyczno-chronologiczna artykułu 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej a niepodległość państwa w relacji z innymi wartościami tego przepisu” *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, nr 3 (2024): 130, 133-136. doi.org/10.15804/ppk.2024.03.10.

⁵⁴ Ronald Dworkin, *Biorąc prawa poważnie*, tłum. Tomasz Kowalski (Warszawa: Aletheia, 2021), 65.

pewności i przejrzystości działalności organów władzy publicznej oraz wolności i praw obywateli.

Na gruncie Konstytucji zasada wyłączności ustawy ma szczególnie charakter. Powiązanie unormowań art. 87 ust. 1 i art. 92 Konstytucji z ogólnymi konsekwencjami zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji) prowadzić musi do wniosku, że w obecnym systemie prawa powszechnie obowiązującego nie może pojawiać się żadna regulacja podustawowa, która nie znajduje bezpośredniego oparcia w ustawie i która nie służy jej wykonaniu, stosownie do modelu określonego w art. 92 ust. 1 Konstytucji. Oznacza to, brak takich materii, w których mogłyby być stanowione regulacje podustawowe (o charakterze powszechnie obowiązującym), bez uprzedniego ustawowego unormowania tych materii. Jest to niezbędna w obrębie źródeł powszechnie obowiązującego prawa^[55].

Odnosząc się do stopnia szczegółowości regulacji ustawowej wskazać należy, że jakkolwiek w pewnych dziedzinach prawa ustawa może pozostawiać więcej miejsca dla regulacji wykonawczych. Jednakże sytuacja ta nigdy nie może prowadzić do nadania regulacji ustawowej charakteru blankietowego, tzn. do „pozostawienia organowi upoważnionemu możliwości samodzielnego uregulowania całego kompleksu zagadnień, co do których w tekście ustawy nie ma żadnych bezpośrednich uregulowań ani wskazówek”, to jednak w niektórych dziedzinach zarysowuje się bezwzględna wyłączność ustawy^[56]. Bez wątplenia taką kwalifikację spełnia prawo karne, gdzie bezwzględna wyłączność ustawy nakazuje normowanie w samej ustawie właściwie wszystkich elementów definiujących stronę podmiotową czy przedmiotową czynów karalnych, a szerzej rzecz ujmując, dziedzina przepisów (regulacji) o charakterze represyjnym (sankcjonująco-dyscyplinującym), których celem jest poddanie obywatela jakiejś formie ukarania lub sankcji, albowiem konstytucyjne wymagania pod adresem przepisów karnych należy odnosić również do nich^[57]. Dziedziną taką jest również ta, która dotyczy sfery wolności i praw człowieka.

W kontekście znaczenia oraz przyjmowanego rozumienia art. 31 ust. 3 Konstytucji RP w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego od dawna już podkreśla się, że:

⁵⁵ Ronald Dworkin, *Religia bez Boga*, tłum. Bogdan Baran (Warszawa: Aletheia, 2014), 102.

⁵⁶ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 9 listopada 1999 r., sygn. K 28/98, OTK 1999, nr 7, poz. 156.

⁵⁷ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 24 marca 1998 r., sygn. K 40/97, OTK 1998, nr 2, poz. 12.

[w] odniesieniu do sfery wolności i praw człowieka zastrzeżenie wyłącznie ustawowej rangi unormowania ich ograniczeń należy pojmować dosłownie, z wykluczeniem dopuszczalności subdelegacji, tj. przekazania kompetencji normodawczej innemu organowi, analogicznie do wykluczenia takiej możliwości w odniesieniu do rozporządzeń wykonawczych względem ustaw. [...] w tej specyficznej materii, którą stanowi unormowanie wolności i praw człowieka i obywatela, przewidziane konieczne lub choćby tylko dozwolone przez konstytucję unormowanie ustawowe cechować musi zupełność. W żadnym wypadku, w sytuacji sporu pomiędzy jednostką a organem władzy publicznej o zakres czy sposób korzystania z wolności i praw, podstawa prawna rozstrzygnięcia tego sporu nie może być oderwana od unormowania konstytucyjnego, ani mieć rangi niższej od ustawy^[58].

5 | Konstytucyjna nieadekwatność stosowania rozporządzeń w materii znamion przedmiotowych prawa karnego

W świetle wynikających z art. 92 Konstytucji RP warunków konstytucyjności i legalności rozporządzenia, jako aktu normatywnego wydawanego na podstawie i w celu wykonania ustawy, trzeba bowiem podkreślić – co jest oczywiste również w kontekście zasady wyrażającej zakaz domniemywania kompetencji – że przepis ustawy ustanawiający upoważnienie do wydania aktu wykonawczego podlega ścisłej wykładni językowej i nie może prowadzić do objęcia zakresem upoważnienia materii w nim nie wymienionych w drodze wykładni celowościowej^[59]. Zmierza to do bezpośredniego i ścisłego powiązania treści rozporządzenia z jego celem, a mianowicie z wykonaniem ustawy oraz oznacza, że przepisy wykonawcze

⁵⁸ Zob. orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z: 26 kwietnia 1995 r., sygn. K 11/94, OTK 1995, nr 1, poz. 12; 1 marca 1994 r., U 7/93, OTK 1994, nr 1, poz. 5; 26 września 1995 r., U 4/95, OTK 1995, nr 1, poz. 4.

⁵⁹ Zob. wyroki Trybunału Konstytucyjnego z: 19 maja 1998 r., sygn. U 5/97, OTK 1998, nr 4, poz. 46; 28 czerwca 2000 r., sygn. K 34/99, OTK 2000, nr 5, poz. 142; 6 marca 2000 r., sygn. P 10/99, OTK 2000, nr 2, poz. 56; 7 listopada 2000 r., sygn. K 16/00, OTK 2000, nr 7, poz. 257; 19 lipca 2011 r., sygn. P 9/09, OTK-A 2011, nr 6, poz. 59.

muszą pozostawać w związku merytorycznym i funkcjonalnym w relacji do rozwiązań ustawowych^[60].

Uchybienie powyższym konstytucyjnym wymogom powoduje, że rozporządzenie staje się w istocie rzeczą aktem samoistnym, a więc pozbawionym jego *stricte* wykonawczego charakteru w relacji do ustawy.

Zasada wyłączności ustawy posiada szczególne znaczenie w sferze prawa karnego. Trybunał Konstytucyjny wyjaśniał znaczenie tej fundamentalnej gwarancji wolności w wielu orzeczeniach. Przed wejściem w życie Konstytucji z 1997 r. Trybunał Konstytucyjny zwracał uwagę, że:

w państwie prawnym przepisy karne winny precyzyjnie określać zarówno czyn jak i karę [...]. Niesporne jest też, w świetle konstytucyjnego podziału materii pomiędzy ustawy a akty wykonawcze, że podstawowe elementy zarówno czynu jak i kary muszą być określone w samej ustawie, a nie mogą być – w sposób blankietowy – pozostawione do unormowania w akcie wykonawczym. Trybunał Konstytucyjny jest zdania, że powyższe konstytucyjne wymagania pod adresem przepisów karnych należy odnosić do wszystkich przepisów o charakterze represyjnym (sankcjonująco-dyscyplinującym), a więc do wszystkich przepisów, których celem jest poddanie obywatela jakiejś formie ukarania czy sankcji^[61].

Rozwijając tę linię orzeczniczą, Trybunał Konstytucyjny podkreślał, że „ustawowe sformułowanie przepisów karnych (represyjnych) musi w sposób zupełny odpowiadać zasadzie określoności. Oznacza to, że sama ustawa musi w sposób kompletny, precyzyjny i jednoznaczny definiować wszystkie znamiona czynów zagrożonych karą”^[62]. Dlatego nie jest możliwe całkowite wyeliminowanie znamion pozaustawowych w prawie represyjnym.

Nie podlega bowiem dyskusji, że obowiązująca Konstytucja nie wyklucza stanowienia przepisów represyjnych, które określając czyn zabroniony, odsyłają do aktów podustawowych w celu dookreślenia znamion ustawowych.

⁶⁰ Zob. wyroki Trybunału Konstytucyjnego z: 11 maja 1999 r., sygn. P 9/98, OTK 1999, nr 4, poz. 75; 5 października 1999 r., sygn. U 4/99, OTK 1999, nr 6, poz. 118; 22 listopada 1999 r., sygn. U 6/99, OTK 1999, nr 7, poz. 159.

⁶¹ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 16 lutego 1999 r., sygn. SK 11/98, OTK 1999, nr 2, poz. 22.

⁶² Zob. orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 1 marca 1994 r., sygn. U. 7/93, OTK w 1994 r., cz. I, s. 41.

Również w ocenie Trybunału Konstytucyjnego nie można całkowicie wykluczyć posługiwania się techniką blankietu zupełnego, jeżeli w danym przypadku nie jest możliwe określenie przynajmniej niektórych znamion czynu zabronionego w samej ustawie. Takie rozwiązanie jest dopuszczalne tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach przy spełnieniu szeregu warunków. Zasada wyłączności ustawy w sferze prawa represyjnego wyznacza pewne nieprzekraczalne granice w zakresie posługiwania się odesłaniami o charakterze dynamicznym do aktów podstawowych.

[P]rzepisy represyjne o charakterze blankietu zupełnego są dopuszczalne tylko wówczas, gdy ustawa przewiduje kary o stosunkowo niewielkim stopniu dolegliwości. Obowiązująca Konstytucja wyklucza stanowienie przepisów represyjnych o charakterze blankietowym zupełnym, jeżeli kary przewidziane za ich naruszenie byłyby bardziej dolegliwe. Dotyczy to w szczególności kary grzywny o większej wysokości oraz wszelkich kar związanych z ograniczeniem wolności osobistej. Obowiązująca Konstytucja całkowicie wyklucza przepisy o takim charakterze w prawie karnym w ścisłym tego słowa znaczeniu^[63].

W myśl feuerbachowskiej zasady ustawowej określoności czynów zabronionych i kar *nullum crimen (nulla poena) sine lege*^[64] przepisy karne powinny przestrzegać określonych wymogów dostępności i przewidywalności w odniesieniu zarówno do definicji przestępstwa, jak i określenia kary^[65]. Została ona ustanowiona w prawie Unii w art. 49 Karty. Zgodnie z wyjaśnieniami dotyczącymi karty^[66], art. 49 ust. 1 (z wyjątkiem ostatniego zdania) i 2 Karty odpowiada art. 7 EKPC. Ucieleśnia ona również, bardziej

⁶³ Zob. orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 26 kwietnia 1995 r., sygn. K. 11/94, OTK w 1995 r., cz. I, s. 137.

⁶⁴ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 8 lipca 2003 r., sygn. P 10/02, OTK-A 2003, nr 6, poz. 62.

⁶⁵ Zasada ta ma charakter ustrojowy i konstytucyjny. Wskazuje się, że to A. Feuerbach, przedstawiciel niemieckiej szkoły klasycznej i twórca k.k. Królestwa Bawarii z 1813 r., przystosował ją na potrzeby teorii przymusu psychologicznego w prawie karnym. Wprowadził on wymóg ustawowej określoności prawa karnego jako elementu teorii kary. Zob. Paul Johann Anselm Feuerbach, *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts*, Giessen: Heyr, 1801: 20. Też: Stanisław Salmonowicz, „Feuerbach – narodziny nowoczesnej doktryny prawa karnego” *Czasopismo Prawno-Historyczne*, nr 1 (1964): 329.

⁶⁶ Zob. wyrok TSUE z dnia 5 grudnia 2017 r., M.A.S. i M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936, pkt 55).

ogólnie, zasadę, że tylko prawo może zdefiniować przestępstwo i określić karę *nullum crimen, nulla poena sine lege*^[67].

6 | Zasada wyłączności ustawy

Zasada ustawowej określoności czynów zabronionych i kar

nie tylko zakazuje rozszerzania zakresu stosowania istniejących przepisów określających czyny zabronione na czyny, które wcześniej nie stanowiły czynów zabronionych, lecz nadto nakazuje, aby nie stosować przepisów prawa karnego w sposób rozszerzający na niekorzyść oskarżonego, przykładowo w drodze analogii. Wynika z tego, że norma prawna musi jasno określać czyny zabronione i kary, którymi są one zagrożone. Warunek ten jest spełniony, jeśli zainteresowany, na podstawie treści przepisu i w razie potrzeby na podstawie wykładni dokonanej przez sądy, jest w stanie określić, jakie działania i zaniechania grożą pociągnięciem go do odpowiedzialności karnej^[68].

Wymóg precyzyjności ustawy mającej zastosowanie, który jest nieodłączny od tej zasady, oznacza, iż ustawa w jasny sposób definiuje przestępstwa i sankcjonujące je kary. Warunek ten jest spełniony, jeśli zainteresowany na podstawie treści przepisu i w razie potrzeby na podstawie wykładni dokonanej przez sądy jest w stanie określić, jakie działania i zaniechania grożą pociągnięciem go do odpowiedzialności karnej.

Trybunał w Strasburgu wyjaśnił, że:

[w] konsekwencji zasady, zgodnie z którą ustawy powinny mieć zasięg ogólny, tekst ustawy nie zawsze jest precyzyjny. Oznacza to, że liczne ustawy w sposób nieunikniony posiadają brzmienie, które w mniejszym lub większym stopniu jest niejasne, a ich wykładnia i stosowanie zależne są od praktyki. W konsekwencji w każdym systemie prawnym, niezależnie od tego

⁶⁷ Zob. wyjaśnienia dotyczące Karty praw podstawowych (Dz. U. 2007, C 303, s. 17).

⁶⁸ Zob. wyrok ETPC z dnia 25 maja 1993 r., w sprawie Kokkinakis przeciwko Grecji, § 52, seria A nr 260-A.

jak jasno sformułowany jest przepis prawny, także przepis prawa karnego, istnieje nieunikniony element wykładni sądowej. Zawsze będzie istniała potrzeba wyjaśnienia kwestii budzących wątpliwości i dostosowania do zmieniających się okoliczności. O ile bowiem pewność jest bardzo pożądana, o tyle może ona prowadzić do nadmiernego formalizmu, a ustawa powinna być w stanie dostosować się do zmieniających się okoliczności^[69].

Ponadto „wymagany poziom precyzji ustawodawstwa krajowego – który w żadnym wypadku nie może oznaczać, że należy przewidzieć każdą ewentualność – zależy w znacznym stopniu od treści danego aktu, dziedziny, którą ma on obejmować, oraz statusu tych, do których jest skierowany”^[70].

W tym względzie z orzecznictwa TSUE wynika, że zasada ustawowej określoności czynów zabronionych i kar „nie może być interpretowana jako zakazująca stopniowego uszczegóławiania zasad odpowiedzialności karnej w drodze wykładni sądowej, pod warunkiem, że jej wynik daje się racjonalnie przewidzieć”^[71].

Z przytoczonego powyżej orzecznictwa wynika, że zasada ustawowej określoności czynów zabronionych i kar wymaga spełnienia kilku postulatów:

1. ustawa jasno określała czyny zabronione i kary, którymi są one zagrożone;
2. ustawa była dostępna i przewidywalna;
3. okoliczność, że niektóre przepisy wymagają wykładni sądowej, nie skutkowało automatycznie tym, że wymogi te nie są spełnione (w tym w sprawach karnych);
4. wymagany stopień precyzji przepisów krajowych zależał w dużym stopniu od charakteru i kontekstu takiego ustawodawstwa;
5. dopuszczalne było stopniowe wyjaśnianie zasad odpowiedzialności karnej za pomocą wykładni w orzecznictwie, pod warunkiem, że jest to racjonalnie przewidywalne;

⁶⁹ Zob. wyrok ETPC z dnia 22 czerwca 2000 r. w sprawie Coëme i in. przeciwko Belgii (CE: ECHR:2000:0622JUD003249296, § 145).

⁷⁰ Zob. wyrok ETPC z dnia 15 lipca 2014 r., Ashlarba przeciwko Gruzji (CE: ECHR:2014:0715JUD004555408, § 34).

⁷¹ Zob. wyrok ETPC z dnia 15 stycznia 2009 r., Association of Citizens Radko & Paunkovski przeciwko byłej Jugosłowiańskiej Republice Macedonii (CE: ECHR:2009:0115JUD007465101, § 54).

6. dana osoba miała możliwość dokonania oceny (po zasięgnięciu porady prawnej w rozsądnym w tych okolicznościach stopniu) skutków, jakie dane działanie może spowodować, oraz tego, jakie działania lub zaniechania grożą pociągnięciem jej do odpowiedzialności karnej.

Tym samym, o ile charakter przepisów konstytucyjnych może uzasadnić niższy stopień precyzji^[72], o tyle prawo karne, które często przewiduje surowe kary pozbawienia wolności, wymaga wyższego stopnia precyzji.

W polskiej literaturze przedmiotu ukształtował się pogląd, że konstytucyjna zasada *nullum crimen (nulla poena) sine lege* (zawarta w art. 42 ust.1 Konstytucji) ma odmienne znaczenie i adresata od tej, jaka wynika z art. 1 § 1 Kodeksu karnego^[73]. Kwestia sprowadza się do tworzenia i stosowania prawa. O ile konstytucyjna zasada nakłada na ustawodawcę konieczność określenia, możliwie jak najprecyzyjniej (*nullum crimen sine lege certa*), jakie czyny są sankcjonowane w nieretroaktywnych aktach prawnych^[74], o tyle norma kodeksowa skierowana do sędziego (interpretatora) formułuje zakaz rozciągania sfery karalności poza ten jaki został ustanowiony w ustawie^[75]. Tym samym stanowisko to zakłada, że jakiegokolwiek odstępstwa od Konstytucji dokonane ustawą zwykłą są niedopuszczalne^[76]. Dodać należy, że zasadę *nullum crimen sine lege poenali anteriori* uzupełnia zasada

⁷² Zob. wyrok TSUE z dnia 28 marca 2017 r., Rosneft (C-72/15, EU: C:2017:236, pkt 167).

⁷³ Zob. wyrok ETPC z dnia 20 maja 1999 r., Rekvényi vs Węgrom (CE: ECHR: 1999:0520 JUD002539094, § 34).

⁷⁴ Zob. przykładowo: Kazimierz Buchała, Andrzej Zoll, *Polskie prawo karne* (Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze PWN, 1995), 50-51; Leszek Kubicki, „Nowa kodyfikacja karna a Konstytucja RP” *Państwo i Prawo*, z. 9-10 (1998): 25; Barbara Kunicka-Michalska w: *Kodeks karny – część ogólna. Komentarz*, red. Genowefa Rejman (Warszawa: C.H. Beck, 1999), 58; Teresa Dukiet-Nagórska, „Kilka uwag o zasadzie *nullum crimen sine lege* w polskim porządku prawnym”, [w:] *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70 rocznicy Profesora Andrzeja Gaberle* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2017), 40 i n.; Agnieszka Barczak-Oplustil, „Obowiązywanie zasady *nullum crimen sine lege*. Wybrane problemy” *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych*, nr 3 (2013): 5-28.

⁷⁵ *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz do rozporządzenia*, red. Jerzy Warylewski (Warszawa: ABC, 2003), 326.

⁷⁶ Władysław Wolter, *Prawo karne* (Warszawa: Wydawnictwo Gebethner i Wolf, 1947), 129.

nulla poena sine lege poenale anteriori, zgodnie z którą kara za przestępstwo musi być określona i przewidziana we wcześniej wydanej ustawie^[77].

Jak wskazano w wyroku z 26 listopada 2003 r., SK 22/02, „[...] tzw. «rdzeń zakazu» powinien być zawsze dokładnie i w sposób niebudzący wątpliwości oznaczony w ustawie karnej”.

W doktrynie nie ma jednak pełnej zgodności co do dopuszczalności i zakresu odesłań w ramach norm prawa karnego do przepisów sankcjonowanych znajdujących się w aktach normatywnych rangi podustawowej. Przyjmuje się, że podstawowe znamiona czynu zabronionego powinny być określone w samej ustawie. Dopuszczalność zastosowania tego rodzaju zabiegu legislacyjnego uznaje się jedynie, gdy wprowadzenie odesłania do aktu normatywnego rangi podustawowej jest szczególnie uzasadnione ze względu na celowość doprecyzowania czy zawężenia na podstawie delegacji ustawowej zakresu dyspozycji normy karnej^[78].

Również nowsze, bardziej liberalne orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego idzie w tym kierunku. W wyroku z 26 listopada 2003 r., SK 22/02. OTK ZU nr 9A/2003, poz. 97 wskazano, że „norma prawno-karna może mieć charakter odsyłający, wykluczyć natomiast należy niedoprecyzowanie jakiegokolwiek elementu tej normy, które pozwalałoby na dowolność w jej stosowaniu przez właściwe organy władzy publicznej czy na «zawłaszczanie» przez te organy pewnych sfer życia i penalizowanie zachowań, które nie zostały *expressis verbis* określone jako zabronione w przepisie prawa karnego. [...] Konstytucja w art. 42 ust. 1 stanowi o «czynnie zabronionym». Chodzi zatem o konkretne (skonkretyzowane) zachowanie, jakie można przypisać pewnej jednostce. Jakkolwiek zachowanie to może polegać na różnych aktach (działaniu, zaniechaniu), nie budzi wątpliwości, iż na gruncie wspomnianego przepisu konieczne jest precyzyjne jego wskazanie (dookreślenie). W konsekwencji jakiegokolwiek wskazanie ogólnikowe, umożliwiające daleko idącą swobodę interpretacji co do zakresu znamion czynu zabronionego czy pewnego typu kategorii zachowań, nie może być traktowane jako spełniające wymóg określoności na gruncie art. 42 ust. 1 Konstytucji. Nie może jednak budzić wątpliwości,

⁷⁷ Ryszard Dębski, „Uwagi o konstytucyjnym ujęciu zasady *nullum crimen sine lege*” *Państwo i Prawo*, nr 5 (1992): 92; Igor Andriejew, *Polskie prawo karne w zarysie* (Warszawa: PWN, 1989), 43; Marian Cieślak, *Polskie prawo karne* (Warszawa: PWN, 1990), 130.

⁷⁸ Andrzej Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, t. I, (art. 1-31) (Gdańsk: Wydawnictwo Arche, 2000), 19-21; Lech Gardocki, *Prawo karne* (Warszawa: C.H. Beck, 2009), 14.

że jednostka w konkretnych okolicznościach narażona jest na odpowiedzialność karną”^[79].

Podobnie konstytucyjne pojęcie „odpowiedzialności karnej” ma szersze znaczenie od tego, jakie przyjmuje Kodeks karny: „[...] zakres stosowania art. 42 Konstytucji obejmuje nie tylko odpowiedzialność karną w ścisłym tego słowa znaczeniu, a więc odpowiedzialność za przestępstwa, ale również inne formy odpowiedzialności prawnej związane z wymierzaniem kar wobec jednostki”^[80].

7 | Podsumowanie

Reasumując dotychczasowe wywody, można śmiało postawić tezę, że dla Trybunału Konstytucyjnego konstytucyjna zasada *nullum crimen sine lege* ustanawia gwarancję przewidywalności samej podstawy odpowiedzialności karnej, nie zaś konsekwencji prawnokarnych w postaci rodzaju i wysokości kary tudzież innych następstw wynikających z faktu skazania za przestępstwo lub wykroczenie. Tymczasem zapatrywanie takie pozostaje w opozycji do europejskich standardów ochrony praw człowieka.

W sprawie *Kafkaris vs Cypr*^[81], ETPC wyraźnie stwierdził, że brak możliwości przewidzenia wymiaru kary pozbawienia wolności przy jednocześnie przewidywalności odpowiedzialności karnej za czyn zabójstwa prowadzić może do naruszenia art. 7 ust. 1 EKPC.

Autorzy stoją na stanowisku, że konstytucyjne warunki prawa karnego opierają się o reguły prawa w rozumieniu dworkinowskim. Muszą być kumulatywnie spełnione wszystkie przesłanki ingerencji w wolność jednostki. W tym wypadku regułą najistotniejszą jest – stosownie do art. 31 ust. 3 Konstytucji^[82] – ustawowa forma ograniczania wolności jednostki. Nie ma żadnych zasad, które unieważniają proceduralne reguły karania.

⁷⁹ Leszek Kubicki, „Nowa kodyfikacja karna”, 26; Barbara Kunicka-Michalska w: *Kodeks karny*, 63-64

⁸⁰ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 5 maja 2004 r., P 2/03, OTK ZU nr 5/A/2004, poz. 39.

⁸¹ Zob. cyt. wyrok Trybunału Konstytucyjnego o sygn. P 10/02; a także: z 26 listopada 2003, SK 22/02, OTK-A 2003, nr 9, poz. 97 i 3 listopada 2004 r., K 18/03, OTK-A 2004, nr 10, poz. 103.

⁸² Zob. wyrok ETPC z dnia 12 lutego 2008 r., skarga nr 21906/04.

Forma ustawy jest warunkiem *sine qua non* karania i próba obejścia tego odwołując się do „aksjologii” jest zarówno odejściem od logiki, jak i legalizmu.

Zresztą warto zauważyć, że nawet gdyby nie było reguły prawa wymagającej ustawowej podstawy karania, to są jednak zasady prawa, czyli wartości, według których to prawo karne jest dopuszczalne^[83]. Tak więc zarówno reguły prawa wyznaczone przez Konstytucję, która wskazuje ściśle procedurę ograniczeń praw i wolności, jak i ogólne zasady prawa wprowadzają bezwzględny warunek podstawy ustawowej karania. Dlatego rację należy przyznać Herbertowi Hartowi, że „[l]udscy prawodawcy nie mogą mieć wiedzy o wszystkich możliwych kombinacjach okoliczności, które mogą pojawić się w przyszłości”^[84]. Jednakże, zarówno z perspektywy jednostki, jak i Konstytucji ograniczenia substratów osobowych ustawodawcy nie upoważniają go do omijania reguł ustawy zasadniczej. Jednostki nie mogą ponosić odpowiedzialności osobistej za uchybienia personalne prawodawcy i dysfunkcję organów państwa.

Bibliografia

Andriejew Igor, *Polskie prawo karne w zarysie*. Warszawa: PWN, 1989.

Barczak-Oplustil Agnieszka, „Obowiązywanie zasady *nullum crimen sine lege*.

Wybrane problemy” *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych*, nr 3 (2013): 5–28.

Białołowski Wojciech, Przemysław Wasylik, *O konieczności dekryminalizacji wybranych substancji psychoaktywnych (analiza prawno-porównawcza w ujęciu kontynentalnym i anglosaskim)*. Warszawa: Opinie i Analizy Instytutu De Republika, Seria Prawo, 2022.

Brandt Richard, *Zagadnienie etyki normatywnej i metaetyki*, tłum. Barbara Stanosz. Warszawa: PWN, 1996.

Buchała Kazimierz, Andrzej Zoll, *Polskie prawo karne*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze PWN, 1995.

⁸³ Leszek Garlicki, „Przesłanki ograniczania konstytucyjnych praw i wolności (na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego)” *Państwo i Prawo*, nr 10 (2001): 10–12.

⁸⁴ Jerzy Stelmach, Bartosz Brożek, *Metody prawnicze* (Kraków: Wolters Kluwer, 2006): 220.

- Buchanan James F., Christopher R. Brown, „Designer drugs. A problem in clinical toxicology” *Medical Toxicology and Adverse Drug Experience*, nr 1 (1988): 1-17.
- Carroll F.I., Lewin A.H., Mascarella S.W., Seltzman H.H., Reddy P.A., „Designer drugs: a medicinal chemistry perspective” *Annals of the New York Academy of Sciences*, nr 1 (2012): 18-38.
- Chrobak P., Kurek A., „Struktura syntaktyczno-chronologiczna art. 10 ust. 2 Konstytucji a legitymizacja wyborcza władzy Prezydenta Rzeczypospolitej” *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, nr 5 (2023): 229-241. <https://doi.org/10.15804/ppk.2023.05.16>.
- Cieślak Marian, *Polskie prawo karne*. Warszawa: PWN, 1990.
- Czeszewski Maciej, *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa: PWN, 2008.
- Dębski Ryszard, „Uwagi o konstytucyjnym ujęciu zasady nullum crimen sine lege” *Państwo i Prawo*, nr 5 (1992): 91-97.
- Dukiet-Nagórska Teresa, „Kilka uwag o zasadzie nullum crimen sine lege w polskim porządku prawnym”, [w:] *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70 rocznicy Profesora Andrzeja Gaberle*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2017.
- Dworkin Ronald, *Biorąc prawa poważnie*, tłum. Tomasz Kowalski. Warszawa: Aletheia, 2021.
- Dworkin Ronald, *Religia bez Boga*, tłum. Bogdan Baran, Warszawa: Aletheia, 2014.
- Feuerbach Anselm Johann Paul, *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts*. Giessen: Heyer, 1801.
- Gardocki Lech, *Prawo karne*, Warszawa: C.H. Beck, 2009.
- Garlicki Leszek, „Przesłanki ograniczania konstytucyjnych praw i wolności (na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego)” *Państwo i Prawo*, nr 10 (2001): 5-24.
- Gensikowski Piotr, „Nawiązka jako środek reakcji na przestępstwa przewidziane w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii” *Prokuratura i Prawo*, nr 5 (2019): 55-66.
- Henderson Gary L., „Designer drugs: past history and future prospects” *Journal of Forensic Science*, nr 2 (1988): 569-575.
- Järbe T.U., Deng H., Vadivel S.K., Makriyannis A., „Cannabinergic aminoalkylindoles, including AM678=JWH018 found in ‘Spice’, examined using drug (Δ (9)-tetrahydrocannabinol) discrimination for rats” *Behavioural Pharmacology*, nr 5-6 (2011):.
- Johnson C., Shadfar Z., Allison J., Walsh K., Partington H., „Controlling new psychoactive substances in New Zealand” *Australian Journal of Forensic Sciences*, nr 5 (2022):
- Kodeks karny - część ogólna. Komentarz*, red. Genowefa Rejman. Warszawa: C.H. Beck, 1999.

- Kotowski Wojciech, „Komentarz do art. 44f”, [w:] *Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii. Komentarz*, red. Andrzej Ważny, Bolesław Kurzępa. Warszawa: Lex/el., 2022.
- Król-Całkowska Justyna, Małgorzata Sieradzka, „Regulacje prawne jako czynnik minimalizujący ryzyko powrotu do używania nowych substancji psychoaktywnych” *Ius Novum*, nr 4 (2022): 116–133.
- Kubicki Leszek, „Nowa kodyfikacja karna a Konstytucja RP” *Państwo i Prawo*, z. 9–10 (1998): 24–39.
- Malyshevskaya Olga, Kosuke Aritake, Mahesh K Kaushik, Nahoko Uchiyama, Yoan Cherasse, Ruri Kikura-Hanajiri, Yoshihiro Urade, „Natural (Δ^9 -THC) and synthetic (JWH-018) cannabinoids induce seizures by acting through the cannabinoid CB1 receptor” *Science Repourt*, nr 1 (2017): 25–40.
- Michalewski Bartosz, Krzysztof Grabowski, Grzegorz Wodowski, *Nowe Substancje Psychoaktywne (Zdrowie, Prawo, Zagrożenia)*. Kraków: Stowarzyszenie MONAR, Poradnia Profilaktyki, Leczenia i Terapii Uzależnień w Krakowie, 2015.
- Piaczyńska Anna, „Odpowiedzialność karna za posiadanie nowych substancji psychoaktywnych” *Prokuratura i Prawo*, nr 1 (2019): 98–120.
- Pieprzycza Eewelina, Rafał Skowronek, Czesław Chowaniec, „Problemy analityczne i interpretacyjne związane z diagnostyką zatruć «dopalaczami»” *Prokuratura i Prawo*, nr 3 (2018): 116–124.
- Plebanek Ewa, „Odpowiedzialność karna w prawie medycznym”, [w:] *System Prawa Medycznego*, t. VI, *Odpowiedzialność publicznoprawna*, red. Agnieszka Barczak-Oplustil, Tomasz Sroka, Warszawa: C.H. Beck, 2023.
- Przybyszewska-Szter Bogna, „Wolności i prawa osobiste”, [w:] *Konstytucyjne wolności i prawa w Polsce*, red. Marek Chmaj. Warszawa: Wolters Kluwer, 2023.
- Rawls John, *Liberalizm polityczny*, tłum. Adam Romaniuk, Warszawa: PWN 1998.
- Rawls John, *Teoria sprawiedliwości*, tłum. Maciej Panufnik, Jarosław Pasek, Adam Romaniuk, Warszawa: PWN, 2013.
- Salmonowicz Stanisław, „Feuerbach – narodziny nowoczesnej doktryny prawa karnego” *Czasopismo Prawno-Historyczne*, nr 1 (1964): 329–338.
- Schmitt Carl, *Dyktatura*, tłum. Kinga Wudarska, Warszawa: Fundacja Hrabiego Augusta Cieszkowskiego, 2016.
- Srogosz Tomasz, „Kilka uwag na temat polskiej «wojny z narkotykami»” *Przegląd Prawa Publicznego*, nr 12 (2018): 44–57.
- Stelmach Andrzej, Piotr Chrobak, Adam Kurek, „Struktura syntaktyczno-chronologiczna artykułu 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej a niepodległość państwa w relacji z innymi wartościami tego przepisu” *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, nr 3 (2024): 127–137.
- Stelmach Jerzy, Bartosz Brożek, *Metody prawnicze*. Kraków: Wolters Kluwer, 2006.

- Ślusarczyk Barbara, „Zjawisko narkomanii we współczesnym świecie” *Nowe Prawo*, nr 9 (1987).
- Teale P., Scarth J., Hudson S., *Impact of the emergence of designer drugs upon sports doping testing*, „*Bioanalysis*”, nr 1 (2012): 71–88.
- Tkaczyk-Rymanowska Katarzyna, „Refleksje na temat art. 62 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii na tle karnoprawnym i konstytucyjnym” *Ius Novum*, nr 1 (2021): 47–66.
- Vogtsberger Kenneth N., „Designer drugs” *Texas Medicine*, nr 7 (1989).
- Wąsek Andrzej, *Kodeks karny. Komentarz*, t. I, (art. 1-31). Gdańsk: Wydawnictwo Arche, 2000.
- Wermuth G. Camille, „Similarity in drugs: reflections on analogue design” *Drug Discovery Today*, nr 7–8 (2016): 348–354.
- Wielki słownik języka polskiego*, t. I, A-G, red. Stanisław Dubisz. Warszawa: PWN, 2018.
- Wohlfarth Arianne, Wolfgang Weinmann, „Bioanalysis of New Designer Drugs” *Bioanalysis*, nr 5 (2010): 965–979.
- Wolter Władysław, *Prawo karne*. Warszawa: Wydawnictwo Gebethner i Wolf, 1947.
- Zasady techniki prawodawczej. Komentarz do rozporządzenia*, red. Jerzy Warylewski. Warszawa: ABC, 2003.
- Zontek Witold, „Komentarz do art. 62b”, [w:] *Przestępstwa narkotykowe i dopalacze. Komentarz*, red. Wojciech Górowski, Dominik Zajac. Kraków: Krakowski Instytut Prawa Karnego, 2019.
- Żukowski Lech, *Ochrona zdrowia psychicznego w prawie administracyjnym*. Warszawa: C.H. Beck, 2021.

